

Әдебиеттер:

- 1 Медиаөнердегі жоғарғы технологиялар, Алматы, «Қазақ Университеті», 2019 ж., 93 б.
- 2 <https://gust.tv/team/team-2018-2019-semester-2/>
- 3 <http://ystv.co.uk/> York Student Television
- 4 <https://www.studenttelevision.com/sponsors.htm>
- 5 Цветкова Н. С. К проблеме формирования речевой концепции корпоративного издания / Н. С. Цветкова // Корпоративные масс-медиа (генезис, функционирование, трансформации): материалы науч.-практ. семинара «Современная печать в контексте коммуникативных процессов (корпоративные массмедиа)» / отв. ред. Б. Я. Мисонжников. – СПб. : СПбГУ, 2020. –173 б.

Қасымжанова Ж.Е., Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, тарих факультеті, ИО-31 тобы, студент
(ғылыми жетекшісі: т.ғ.к., доцент Амрина М. С.)

АЙҚАП ЖУРНАЛЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ ҚҰҚЫҒЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазір кезеңдегі өзекті мәселелердің бірі гендерлік саясат, әйел құқығы тақырыптары. Сол әйел құқығы, бостандығы мәселесі ХХ ғасырдағы мерзімді баспасөз беттерінде де көтерілген мәселенің бірі. Сол кезеңдерде теңдік мәселесін кеңінен қозғағандардың бірі Айқап журналындағы қазақ жазушылары еді.«Айқап» журналы – қазақтың тұңғыш журналы және ұлттық кәсіпқой журналистикасының бастауы. Осы кезге дейін жарық көрген «Түркістан уәлаятының газеті», «Дала уәлаятының газеті», т.б. барлығы патшалық Ресейдің қол астындағы бұратана халыққа арналған ресми баспасөз болса, «Айқап» журналы – қазақ оқығандарының өз күштерімен, өз қаражатымен өз дүниетанымдарына сай ұйымдастырған алғашқы ұлттық басылымы. 1911-1915 жылдар аралығында шығып, 88 саны жарық көрген «Айқап» журналы ағартушылық-демократтық бағыттағы басылым болды. Өз бетінде уақыт алға тартқан ірі-ірі күрделі проблемаларды көтеріп, олардың оң шешімін табуына ықпал етті. Сондай-ақ, журнал ұлттық бірлікті нығайту, қазақ елін мәдениет биігіне көтеру сияқты маңызды идеяларды алға тартқан ұлт зиялыларын маңына топтастыра білді. Олар патша өкіметінің отаршылдық саясатына, қазақ даласына «қарашекпендерді» қапталуға батыл қарсы шықты. Қазақтың ұлттық ақпараттық күн тәртібін қалыптастыру арқылы баспасөз бетіне қазақ қоғамындағы өзекті мәселелерді тұрақты шығарды. «Айқап» журналы мен «Қазақ» газеті маңына топтасқан қазақ зиялылары мынадай төрт мәселе көтерілгенде пікір таластырып, пікірлері кейде тоғысып, кейде қақтығысып жатты. Олар – жер, яки отырықшылық тұрмысқа көшу, бас қосу (жалпықазақ съезін шақыру), емлені бір ізге түсіру және мүфтилік. Бұл орайдағы талас-тартыстар қоғамдық ойға қозғау салып, ел санасының сергек тартуына әсер етті. «Бостандық, теңдік, оқу-білім, мәдениет» деген мәнді сөздер елдің «жүрегі мен тілінде ойнай бастады». Елдің бір-бірімен пікір алысуына, тұтасуына, бірегейліктің қалыптасуына әсер етті[1,396].Менің түсінігімде, қазақ зиялыларының Айқап журналында әйел теңдігі мәселесін қозғауы әйелді ана, бала тәрбиесіндегі басты тұлға деп санауында. Айқап журналынан: Сақыпжамал Тілеубайқызы, Кұлайым Өтегенова, Мағрипа Қойбағарова, Мариям Сейдалина деген есімдерді оқуға болады, бұл Айқап журналындағы мақала жазуында қазақ әйелдерінің де үлесі болғанын көрсетеді.

Мұғалім Файсәлірахман Жихандаровтың «Қазаққарындастарыма» деген мақаласындаоқудың, жазудың пайдалы екенін. Газет-журналға мақала жазса немесе оқыса бұның дінге қарсы еместігін түсіндіргісі келді. «Құрметті қазақ қарындастарым! Мен сіздердің тұңғыш балаңыз орнында үмітті ең бірінші журналыңызға құтты болсын айтып, бір-екі сөз жазамын. Сіздер Россия қоластында алты миллиондай халықсыз. Сіздерге әлдеқашан өз жайларыңызды жазып тұруға, өзіңізді басқа халыққа танытуға һәм халық арасына пікір, ой таратуға бір журнал керек еді. Оның керектігін оқыған адамдарыңыз, шығаруға талаптанса да түрлі себеппен болған жоқ еді. Мінеки, Серәлин Жәнапләрі өзінің үміті һәм халқына болған махаббаты арқасында бұл «Айқапты» шығарды. Енді мұны алға жіберу һәм оның пайдасын көру сіздердің мойныңызға борыш. Сіздер жаңа ғана оянып келе жатқан халық болғандықтан бәлки журналдың халықүшін қандай пайдасы барлығын жете ойламассыздар. Бірақ дүниеге көз салып қарасаңыз, дүниедегі халықтың барлығын сол газет-журнал арқасындаігері кеткенін көресіз. Бұл заманда халықтыңғылым, өнер дәрежесі газет һәм кітаптардың көптігі-аздығыменен бай

қалады [2, 75]. Бағызы бір молдалар газет-журнал шарифатта жоқ, оны оқуға болмайды деп айтады. Бұлар бұрын газет көрмегендіктен, оның не екенін біле алмай қапаланып айтады, болмаса газет шарифат қосуы бойынша пайдалы саналады»[2, 76].

Сақыпжамал Тілеубайқызының «Қазақ қызының аталарына» деген мақаласында сол кезеңдегі қыздарға байланысты өзекті мәселелері сөз болған. «Қымбатты аталар! Біздағы сіздердің ер балаларыңыз секілді балаларыңызбыз. Ер балаларыңыз қанша жақсы, білімді, үлгілі болса, соншама сіздерге абыйыр емес пе?! Сол сияқты біздер де білімді, үлгілі болып, надан болмай, тәрбиелі болсақ, сіздерге абыйырлы болмас па едік? Шарифат бұйрығынша ер бала мен қыз бала тең болуға тиісті. Ер баланы артық көріп тәрбие қылсын да, қыз баланы кем көріп тәрбие қылмасын деген шарифат бар ма? Қыз баланы кемге тұтыну жаһиттік белгісі емес пе? Осы белгілі сын аталарға нық орнап қалған секілденеді. Неге десеңдер, сіз қыздарыңызды тәрбиелеуде кем тұтынасыз. Кем тұтынғандығыңыз ер балаларыңызды оқытасыз да, қыз балаларыңызды оқытпайсыз. Қыздарымыз оқыса бұзылады дейсіз де біздерді оқудан махұрым қалдырасыз. Бұрынғы ғаялдардың бұзылғандары оқығаннан бұзылған ба екен? Мұны ғақылыңызға салып неге қарамайсыз? Адамды оқу бұза ма екен? Біле білсеңіздер ең әуелі жақсылап қыз баланы оқыту тиіс. Тиіс екендігі мынау: Бұл қыздар түбінде балаларға болашақ ана, ана болған соң бала тәрбиелеу олардың жұмысы болады. Баланы тәрбиелеуші ана надан болса, балаға жақсы өнеге бере алмайды. «Алып анадан» деген ғой. Баланың әдепсіз жаман болып шығуы надан ананың дұрыстап баласын тәрбие қыла алмағандығынан болады. Болмаса бала іштен әдепсіз жаман болып тумайды. Біздер ғаял болған соң қала, далаға шығып оқи алмаймыз, соның үшін біздерді адам болсын деп қайғырсаңыздар біздерді ауылда оқытуға тырысыңыз»[2,37], деп қыздарды оқыту мәселесін жазған. С. Тілеубайқызының бұл мақаласынан сол кездегі қыздардың қоғамдағы ролы төмен болғанын, гендерлік теңдік мәселесінің кең етек алғанын көрсетеді.

Журналдың тағы бір санында «Нақақ төгілген көз жасы», атты мақалада ХХ ғасырдағы қыздардың өзекті мәселесі, жастай тұрмысқа беру туралы баяндалған. «Міне бұған мысал қылып Қостанай уезі, Сары болысындағы бір отағасының ісін көрсетейін: отағасы шикі надан, өзі бай кісі. Әлпештеп өсірген 16 жасар Мағрифа деген аяулы қызы бар. Бас-аяғы түзу бала болған соң маңайдағы жақсы да, жаман да құда болғысы келді. Ақырында Расұлим медресесінен хәтім қылған жаңа талап бір молдаға қызының көңілі түсуі себепті бермекші болды. Молда да әкесі надан болса да құдайдың бұйырғаны осы шығар деп, халық айтқан соң, 500 теңге мир ақыға көнді. Артынан қыз әкесі «әлден-ақ балаңның ырқына жүргеніңіз бе?» деген кейбіреулердің сөзіне еліріп қызын жылатып қырыққа келген қырықпа сақал, қатыны өлген бір мақұлыққа берді. Қыздың әлі келетіні баяғы көз жасы. Жалғыс басы, жылаудан басқа шама жоқ, құдайдан басқа пана жоқ болып, бордай егіліп тұрған жайы бар, аман тұрса, шығар әлі қазақтан не сұмдық, не зорлық шықпас дейсін. Іштені шыққаны жылан тұрсын, періште болса да қазақ қызын жылатпай қоймайды, жылатып сатудан тоймайды», делінген [3,139]. Мақала 1913 жылы Айқап журналының №19 санында жарияланған [4, 34].

«Қыздан сорлы пенде жоқ деген өлең бөтен халықта жоқ һәм болуға да тиісті емес. Неге десеңіз, олардың қыздары сорлы болмайды. Жас ғұмырын рахатта өткізіп, ер жеткен соң Алланың қосуы бойынша ерге шығады, ана болады. Ал енді біздің қыздарымыз жас ғұмырында рахат көрмейді. Һәм ержеткен соң ерге Алланың қосуы бойынша шықпайды. Торы шолақ байтал есебінде сатып алушыға күң болып, ата-анасына шай-су болады. Енді осындай ой тіріліп, ұйқы кетіңкіреген, жаманнан жиіркеніп, жақсының иісі жақсының иісі мұрынға кіре бастаған кезде бауырларымынан өтінетінім мынау:

-Құда болып, құдай десін, бір жасар балаға бір жасар қызды айттырып қоюды тастаңыз, әйел затын кем көрмей, еркекпенен тең көріңіз. Қатынымыз күң болса, баламыз құл болады. Көрмей, сүймей некеленген себепті арада арада махаббат болмайды. Сол себепті іреніш көбейіп, ауру жайылып, тұқым бұзылып, халықтың құруына себеп болады. Соның үшін бар күшімізбен осы кемшілікті бітіруге ыждаһат қылайық»[3,169], деп журналда жарияланған «Қатын алу, ерге шығу» деген мақалады әйел теңдігі туралы жазылған.

«М.Сералин әйелдердің тең құқықтарын қамтамасыз ету, олардың қоғам мүшесі ретіндегі қадір-қасиетін төмендететін әдет-ғұрыптармен, көзқарастармен күресу мәселесін көтерді. Ол өзінің алғашқы өлеңдерінің бірін осы тақырыпқа арнады, бірқатар публицистикалық мақалалар жазды. 1903 жылы жазылған «Гүлқашима» поэмасы қазақтардың артта қалған қоғамындағы махаббаттың биік сезімін, оның қасіретін баяндайды. Ол публицистикалық мақалаларында оқырмандарына, «сауатты» халық өкілдеріне: «Бізді өмірге әкелген, өзіміздің анамыз, туған әпкелеріміз болған әйелдердің мал сияқты саудаға салынғаныөзіміз үшін ұят емес пе?

Аналарымыз құл сияқты жеке бас бостандығынан айырылса, біз солардан туған аянышты емеспіз бе?», деп жазған. М.Сералин әйелдер мәселесіне әлеуметтік өткірлік берді, қазақ әйелдерінің теңдігі үшін күрескендер активін құрды. Журнал редакциясына бұл мәселеге байланысты даланың түкпір-түкпірінен көптеген хаттар келіп жатты. Бұл бағыттағы нақты іс М.Сералиннің қазақ тарихындағы ерекше құбылыс болған журналдың авторы ретінде білімді қазақ әйелдерін тартуы болды. Олардың қатарында: Сақыпжамал Тілеубайқызы, Кұлайым Өтегенова, Мағрипа Қойбағарова, Мариям Сейдалина болды [5,123].

XX ғасырда да өзекті болған әйел құқығы, гендер мәселелері қазіргі Тәуелсіз Қазақстан қоғамында да маңызды мәселе болып табылады. Қазіргі Қазақстанда гендерлік теңдік саясаты Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес жүргізіледі. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Конституциясының 14-бабының 2-тармағында: "Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлкілік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды" делінген [6].

«Перед казахстанским обществом стоит задача по формированию и развитию гендерных ценностей, основанной на стратегии гендерного равенства прав и возможностей мужчин и женщин. Данная задача соответствует государственной гендерной политике, обозначенной в Стратегии гендерного равенства в Республике Казахстан на 2006-2016 годы, утвержденной Указом Президента в 2005 году. Для решения обозначенной задачи необходимо реализация комплекса мер экономического, социально-психологического, психолого-педагогического, правового плана по укреплению и повышению статуса института семьи, как агента гендерной социализации, а также проведению профилактических и образовательно-просветительских мероприятий» [7, 377], осы тұжырымдама қазіргі кезде толығымен мектеп бағдарламасы аясында жүзеге асыралмаса да, тәрбие сағаттары кезінде оқушыларға «Ұлдар және қыздар тәрбиесі», т.б. тақырыптар негізінде жалпы түсінік берілуде. Ұлдар және қыздар тәрбиесі тақырыбы аясында 16.02.2022 ж. Қарағанды қаласы Назарбаев зияткерлік мектебінде 8 «С» сыныбында тәрбие сағатын жүгіздім, тәрбие сағатының негізгі мақсаты оқушыларға гендер ұғымын түсіндіру болды. Сабақ соңына қарай оқушылар арасында кішігірім диспут ретінде сұрақтар қойылды және сол сұрақтар бойынша қазіргі еліміздің өсіп келе жатқан жас буынында гендерлік саясат, әйел құқығы туралы дұрыс түсініктің қалыптасқанын байқадым.

Қорытындылай келе, «Айқап» қазақ баспасөзінің, қазақ елінің алғаш шыққан журналы. Ең бірінші кезекте бұл журнал бізге осынысымен ереше. Екіншіден бұл журналды ашып, жариялауда қазақтың XX ғ. қиын кезеңдегі саясаттан қорықпай елді білімге, оқуға шақырған сол жолда аянбай тер төккен қазақтың зиялы қауым өкілдері М.Сералин, А.Байтұрсынов, Ә.Бөкейханов сынды ұлттық интеллекттеріміздің еңбектері бізге бағалы әрі қымбат дүние. Сол кездегі зиялылар идеясы, көксегені де осы тәуелсіздік болатын. Төрт жыл баспа бетін көрген «Айқап» журналы қазақ елі үшін ғасыр қызмет еткендей із қалдырғаны сөзсіз. Айқап жер, білім, дін мәселелерімен қатар әйел құқығы мәселесінде сөздеріне тиек еткен. XX ғасырдағы ең өзекті мәселелердің бірі - әйел еркіндігі болған. Жас қыздардың бай-шонжарларға сатылуы қазақ зиялылары арасында үлкен резонанс тудырған. Және қыздарға оқу-білім үйретуге қарсылықтар болған. Көп жағдайда оқу арқылы орыстанып, бұзылып кетеді деген ойларды жоққа шығару үшін мақаларды көптеп жазған. Әйелдің қоғамдағы ролы маңызды деп білген. Елдегі зиялы қауым өкілдерін тәрбиелейтін ана, егер сол ана үй тірлігімен айналысып оқу-білімге немғұрайлы қарайтын болса бала тәрбиесіне де кері әсері болатыны анық. Қазақ қоғамында ерте кезден әйел құқығы жоғары қойылған. Қыз балаға деген құрмет сол кездегі салт-дәстүрлерден көрініс табады. Алайда қазіргі таңда, әйел құқығын бұзатын фактілер жиілеп тіркелуде. Гендер сөзі - ағылшын тілінде ер және әйел деген мағынаны білдіреді. Гендерлік саясат алғашында батыс елдерінен өз бастауын алған. Бүгінде, бұл термин өз елімізде де кеңінен таралып келеді. Менің ойымша әйел бостандығы, теңдігі мәселелері қазіргі таңға дейін өзекті болып табылады. Әйел құқығын қорғау, гендерлік теңдік мәселесін қозғау мақсаты әйелдерді еркектерден биік қою, феминистік көзқарасты қалыптастыру емес, олардың өзіне тиесілі орнын айқындап беру. Жазылған деректерге қарап гендер мәселесі қазір ғана пайда болмағанын көреміз. Керісінше ерте заманнан өз бастауын алған мәселе қазірде өзекті болып табылады. Гендерлік саясат проблема ретінде емес, оны еліміздің қабылдай алған дұрыс көзқарасы ретінде қалыптастыру құба-құп шешім болады. XX ғ. өзекті болған әйел құқығы мәселесі қазіргі таңда тәуелсіз қазақ қоғамында өз шешімін табуда. Бүгінде, гендер мәселесі біздің еліміздің ғана емес, барлық елдің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Тәуелсіздік алған жылдардан бергі қабылданған

барлық заңдар, енгізілген баптар біздегі әйел құқығының белгілі бір дәрежеде қалыптасуына мүмкіндік береді. Және әлем елдеріне осы тұста үлгі бола алатындай деңгейге жетеді деген ойдамын.

Әдебиеттер:

1.Сәрсекеев Қ. Халықаралық қоғамдық-саяси, ғылыми, әдеби-көркем журналы Айқап // Асқаров Н.Ұлттық кәсіпқой журналистиканың бастауы – «АЙҚАП» журналы. – Алматы : ҚазҰУ, 2016. – 150б.

2.Қайрат С. Алаш көсемсөзі: дін мәселесі. – Алматы : Қазақ энциклопедиясы, 2014. – 400 б.

3.Субханбердина Ү., Дәуітов С. Айқап. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» бас редакциясы, 1995. - 370 б.

4.Субханбердина Ү. Айқап бетіндегі мақалалар мен хат-хабарлар. – Алматы: Қазақ мемлекет баспасы, 1995. - 305 б.

5.Зиманов С. З., Идрисов К. З. Общественно-политические взгляды Мухамеджана Сералина. – Алма-Ата: Наука КазССР, 1989. – 165 с.

6.ҚР Конституциясы. Конституция Республики Казахстан. Қаулы ҚР Конституциялық кеңесі 1999 ж. 29 наурыз №7/2 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/>

7.Тажин М.М. Гражданское общество и социальный прогресс в XXI веке// Кабакова М. П. Психологические аспекты формирования и развития гендерных ценностей в семье и обществе. – Алматы: Ассоциация Социологов Казахстан, 2008. – 577 с.

Максимова Д. В., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, факультет философии и психологии, гр. С-12, студент
(*Научный руководитель – к.социол.н., ассоциированный профессор Валитова З.Х.*)

ВАКСЕРЫ И АНТИВАКСЕРЫ: ОТНОШЕНИЕ КАЗАХСТАНЦЕВ К ВАКЦИНАЦИИ ПРОТИВ COVID-19

Появление вакцины против коронавирусной инфекции и ее обязательная рекомендация для общества усилил дискурс, так называемых ваксеров и антиваксеров в сети интернет и СМИ. Увеличилось число разного рода информации о вреде и опасности новых вакцин. Феномен инфодемии, переизбытка информации точной и неточной захлестнул информационное пространство. Повсеместно стали появляться блогеры, набирающие популярность своими, преимущественно негативными, высказываниями о вакцинации. Активисты антипрививочного движения, так называемые антиваксеры имеют немало последователей и разделяющих их мнения людей. Одни антиваксеры отказываются от вакцинации и не вакцинируют своих близких, другие, игнорируют карантинные меры в период пандемии, чем усугубляют и без того непростую ситуацию в мире.

История антиваксеров началась с появлением вакцины, которые в свою очередь вошли в использование в XIX веке. Отказы от вакцинации начались уже после появления первых вакцин. Поначалу основными аргументами против вакцинации были причины религиозные. Безусловно, история разработки и применения иммунобиологического лекарственного средства включала и трагические события, которые были связаны с несовершенством методов инактивации и очистки препарата. За двухвековую историю вакцинологии случалось более двух десятков эпидемических вспышек, спровоцированных носителями антипрививочных идей. Весь мир может пострадать из-за взглядов и настроений, которые активно распространяются [1].

Антипрививочные настроения в обществе начались двести лет назад – с началом массового оспопрививания. Стали появляться различные мифы и споры по поводу небезопасности вакцинопрофилактики. Появилось первое антипрививочное движение «малочисленное, но весьма скандальное». Главными причинами появления данного движения стали страхи перед побочными эффектами вакцинации и религиозные убеждения [1].

На сегодняшний день движение антипрививочников сформировано и распространено по всему миру: «В странах Западной Европы (French National League for Liberty in Vaccination), США (International Medical Council on Vaccination, Coalition for Informed Choice), на